

ЗАЩИТА — САМООБВИНЕНИЕ

Белградският вестник „Борба“ от 15 юли 1959 г. помести статията „Загрижени за душата“ от Милан Богданович в отговор на статията „Естетическият ревизионизъм и неговата литературна жетва в Югославия“ от Деян Павлов („Литературна мисъл“, кн. 3, 1959).

Милан Богданович не е случаен човек в съвременния югославски културен живот. Той е един от най-изтъкнатите литературни критици и историци, член-кореспондент на Сръбската академия на науките, професор в Белградския философски факултет до 1949 г., дългогодишен председател на Съюза на писателите в Сърбия и директор на Народния театър в Белград, понастоящем подпредседател на Съюза на югославските писатели. През миналата година Богданович получи най-голямото официално признание в югославската култура — наградата за цялостното му творчество, наречена „награда за делото на целия живот“.

Няма да се занимаваме с изправяне на всички изопачения на наши мисли, допуснати от автора на статията в „Борба“. Изглежда, че той не е могъл да прочете достатъчно спокойно и внимателно нашата статия. Ще посоча накратко само един пример.

Богданович се е опитал да представи на читателите на „Борба“ нашата критика като „атака“ срещу цялата съвременна югославска литература, срещу всички и всичко. Ясно е защо е нужно това на Богданович и не толкова на него. Подобно „свободно“ боравене с изказванията на опонента е типично за определени действия в Югославия и може само да се съжалява, че Милан Богданович не направи изключение. С маниер, който трудно може да се нарече добросъвестен, Богданович твърди, че сме третирали „като близначета“ съвременни югославски автори, които имат творчески различия помежду си. Той например пише, че към открития враг на социалистическото изкуство и клеветник на Ленин — Видмар механично сме присъединили и Борис Зихерл. А в нашата статия показахме конкретно как след публикуването на програмата на СЮК Зихерл постепенно направи редица концесии на възгледа за несъществената роля на ми-рогледа в изкуството, поддържан от Видмар, срещу когото Зихерл по-рано се опълчваше.

Още в началото на своята статия той ни запитва: каква връзка има „социалистическият реализъм (кавичките са на Богданович — Д. П.) с марксизма и какво означава изобщо тази фикция?“ От уважение към нашите читатели няма да отговаряме на „наивно“ поставени въпроси. Що се отнася до самия Богданович, както ще видим след малко, той не се нуждае от нашия отговор. Ще се спрем на втория въпрос, зададен от Богданович. Той пита: „Нима авторът на тази загрижена за душата лекция на „ревизионистичната“ югославска литература не е знаел, че в нея изобщо никога (к. м. Д. П.) не е била възприета теорията на социалистическия реализъм“. Никога? Не се ли шегувате, другарю Богданович? Ако сте „забравили“ истината по този въпрос, позволяваме си да Ви я напомним. Впрочем Вие ни питахте — трябва да Ви отговорим! Пред нас са материалите от годишното отчетно събрание на писателите в Сърбия, състояло се през 1949 г. На това събрание отчетен доклад изнесохте Вие. Той е отпечатан в кн. 4 от април 1949 г. на сп. „Книжевност“, която може да се намери в софийските библиотеки. Като правехте отчет за постиженията и слабостите на литературата в Сърбия през 1948 г. Вие изнесохте данни, които рисуваха ярко тогавашния подем на истински народната, социалистическа, борческа и революционно-оптимистична югославска литература. На края на доклада се спряхте на предстоящите задачи на писателите и казахте: „На село и на големите индустриални строежи! — това трябва да бъде главният трудов лозунг за нашето Сдружение през тази година. И при това трябва да се направи всичко писателите

да се вдъхновяват съзнателно от този лозунг и да станат идейно годни да го прилагат, да напълнят нашата литература със съдържанието на нашия социалистически живот, да направят тази литература социалистическо-реалистична“ (к. м. Д. П., сп. „Книжевност“, стр. 333).

А сега Вие твърдите в „Борба“, че изобщо никога социалистическият реализъм не е бил възприет в югославската литература! Та нали лично Вие сте били възторжен привърженик за свързването на литературата с живота на работниците и селяните? Нали Вие сте препоръчвали на югославските писатели да бъдат именно социалистически реалисти, за да напълнят литературата със съдържанието на социалистическия живот? И тогава Вие сте били съвършено прав! А сега, точно десет години по-късно, от страниците на „Борба“ Вие призовавате писателите към противното — към пълен отказ от социалистическия реализъм, като дори го подхвърляте на подигравка!

Какво бихте казали Вие, критик-реалист, дори и социалистически реалист (поне на думи) до 1949 година за „творческия“ метод на съвременните югославски „модернисти“, ако трябваше да се изказвате за него преди едно десетилетие? Одобрявате ли днес следните „творчески препоръки“ на съвременния югославски модернист Жика Лазич: „Питала си ме как пиша разказите си? Така: сядам, вземам чиста хартия, приближа си мастилницата, обръщам се и напсувам през прозореца на майка целия свят и тъжен, че никой не е чул псувнята ми, топвам перото в мастилото и започвам да пиша дума по дума, фраза по фраза. Като се изморя, запалвам цигара, смъквам се на леглото и гледам в тавана“.

И защо, другарю Богданович, никак не Ви смущава обстоятелството, че за някои в Югославия е изгодно писателите да „гледат в тавана“ и да „псуват“ през прозореца, да обръщат гръб на живота на работниците и бедните селяни?!

В статията си в „Борба“ Милан Богданович „протестира“ срещу „официалността“ на Д. Павлов и пише: „В това се и състои работата, другарю Павлов. Ние, югославските писатели, оставяйки със своята художествена и човешка същност, предадени на социализма и на неговите обществени и жизнени постулати, не сме официални, та макар за това във Вашите очи и да сме „ревизионисти“.

След като показахме Вашия обрат на 180 градуса по въпроса за социалистическия реализъм, не е ли ясно, че официален сте тъкмо Вие, другарю Богданович? Може би ще възразите, че до 1949 г., когато насочвахте писателите да създават социалистическо-реалистическо изкуство не сте бил искрен? Ако е така, то говори твърде лошо за мастития критик, който за „удобство“ („конформизъм“, в който ревизионистите постоянно обвиняват писателите от социалистическите страни) е говорил не това, което е мислил. Или пък Богданович е бил тогава искрен, а сега, 10 години по-късно, пак поради „конформизъм“ и нагаждане, хули това, в което в действителност вярва? Последното едва ли е вероятно. Но и в двата случая прословутата „свобода“ на творчество в Югославия се показва в твърде неблагоприятна светлина, щом дори такива авторитетни и смели в миналото демократи са принудени да крият своите собствени възгледи. „Салтомортале“ в идейно-естетическите възгледи — това е истината за „творческата свобода“ по ревизионистки! И Милан Богданович още намира в себе си кураж да обвинява други в „официалност“ . . .

С риск да бъдем пак „заклеймени“ като „загрижени за душата, които се опитват да спрат югославската грешница в нейното въртоглаво пропадане в ада“, ще посочим някои най-нови факти (пак факти).

В седмичника „Книжевие новине“ (Белград, бр. 82—83 от 1959 г.) писателят Младен Оляча, в статия озаглавена „Триста лични критерии“ пише: „По-рано оценявахме следвоенните литературни произведения главно от един основен критерий, който мълчаливо или публично признаваха всички литературни творци. Това беше т. н. социалистически реализъм (к. м. Д. П.). . . След това настъпиха резки промени. Премахнат бе

монополът на социалистическия реализъм, провъзгласено бе равноправие на всички художествени школи, форми и стилове“. Както виждаме, и Оляча опровергава твърдението на Богданович, че в югославската литература социалистическият реализъм никога не бил възприеман. Оляча също така признава някои други, твърде характерни черти на съвременната югославска литература, които бяха посочени и в предишната ни статия. Описвайки картината на сегашните „критерии“, Оляча казва: „Всъщност, прикривайки се зад свободата на художественото творчество и злоупотребявайки по този начин със самата свобода, ние съдим, или по-точно, много от нас съдят за литературните произведения, изхождайки от своите съвсем лични критерии. Има много такива критерии. Има най-малко триста такива критерии, защото в Съюза на писателите членуват над триста души. . . Триста лични критерии, така би могла с редки изключения да се нарече формулата на нашата днешна литературна критика“.

Оляча смята, че това положение „не може да служи за страстно изнамиране на художествената истина, а води до анархия, до еснафска безпринципност, която няма никаква връзка с действителната свобода. В днешната литературна критика има такава анархия. Има и еснафска безпринципност“. Според Оляча днешните югославски литературни критици „защитават тези, предварително измислени, скроени по най-субективни мотиви, черпят от изворите на необективността, измамата, инсинуациите, презрението, злобата, обидите, преднамереното недовиждане и често на лъжата“.

В следващия брой на „Книжевие новине“ тази картина бе допълнена от Предраг Палавестра. Той посочи, че констатациите на Оляча са съвършено верни и точни. Палавестра добавя следната колоритна характеристика. В Югославия е настъпило „положение, при което по чичиковски се купуват души, основават се школи, организират се хайки и се хвърля кал и прах в очите“. Палавестра говори за „тежка атмосфера и воня“ на литературния живот в страната.

Дали Милан Богданович ще сметне всички тези преценки на своите колеги като „клеветнически инсинуации“ и пр., както окачества далеч по-въздържаните и по аргументирани критици на нашата статия в „Литературна мисъл“?

В същата статия ние упрекнахме някои съвременни критици — реалисти и в частност Велибор Глигорич, че не водят борба срещу гореописаните явления, а са се пунали по течението и са станали „официални“. Като за ирония същия упрек отправя и белградският писател Оляча в брой 85 от 1959 г. на „Книжевие новине“. Упреква не кого да е, а на първо място слага Милан Богданович, за когото казва, че неговото перо „сякаш завинаги е замлъкнало.“ Може би Богданович се е засегнал от този упрек и за да го опровергае е написал ядовитата статия в „Борба“ от 15 юли, в която се мъчи да защити „новите“ югославски литературни школи от критиките на печата в социалистически страни.

В същата статия Оляча критикува и другия известен литературовед-реалист Велибор Глигорич, за когото и ние в нашата минала статия писахме, че не е последователен, че се колебае, огъва, че отстъпва пред „модернистите“ и пр. Богданович се помъчи да спечели капитал и от тази наша критика по адрес на Глигорич. Но ето че Оляча сега пише за Глигорич: „Неговите бойни копия сякаш отдавна са счупени, а текстовете с подписа на Велибор Глигорич, които днес можем да срещнем в литературните публикации, най-много напомнят за изплашен воин, който е хукнал да бяга“.

Оставаме читателите сами да отговорят на въпроса защо литературните критици-реалисти, като Глигорич и Богданович „напомнят на изплашени воини, защо са „млъкнали“ пред мътните вълни на всякакви буржоазни „изми“, които постепенно заливат бреговете на югославската литература.

ДЕЯН ПАВЛОВ